

TÖPRENGÉSEK TÁNCMŰVÉSZETÜNKRŐL

„[...] a tánc művészete nem valami újdonsült tevékenység, és nem is tegnap vagy tegnapelőtt, esetleg nagyapáinknak vagy nagyapánk nagyapjának az idejében keletkezett, hanem azok, akik a helyes tanítást közlik a tánc eredetéről, azt mondják, hogy a világmindenség keletkezésekor született meg a tánc is. [...] Apránként növekedve és egy lépést haladva a tökéletesedés felé, most úgy tetszik, hogy fejlődése csúcspontjára ért, és valami sokoldalú és harmóniában gazdag és műszákkal teli érték lett belőle.“ (Lukianosz — i.sz. II. évszázad)

Hazai táncművészetünk helyét és értékét képtelenség volna kijelölni sajátos művészettörténeti és helyzeti adottságainak a figyelembevétel nélkül. Írásomban is elsősorban ez szabta meg táncművészeti kérdéseink fontossági sorrendjét s egyik-másik kiemelését, és csak részben annak a tudata, hogy több lényeges elvi és gyakorlati problémával e számban más önálló cikk foglalkozik. Tudatosan helyezem előtérbe a néptáncművészetet, mert úgy érzem, hogy éppen mi, akik — rendkívül kedvező helyzetben — az egész világon párját ritkító élő néptánc kincs légkörében élünk, feledkezünk meg legtöbbször arról, hogy a táncnak is jól meghatározott társadalmi szerepe, hivatása van.

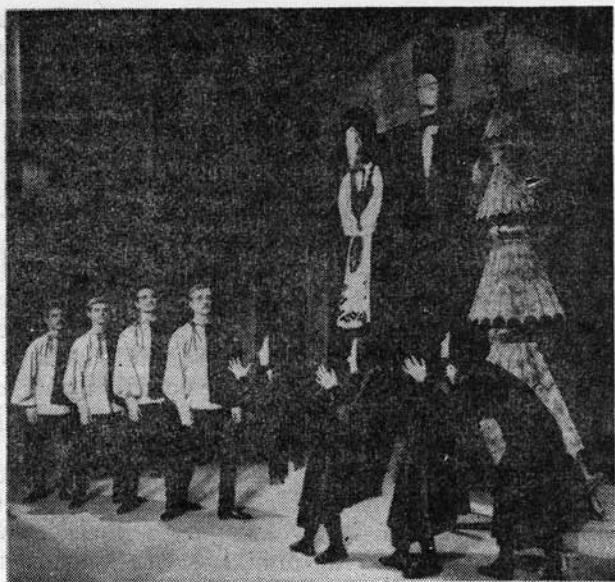
A néptánc a nemzeti-nemzetiségi kultúrának, egy nép évszázadok során felhalmozott szellemi kincseinek legszervesebb része, s mint ilyen, a hazafias nevelésnek, önmagunk megismerésének és megbecsülésének is egyik leghatásosabb eszköze, hiszen közhely, hogy a táncban gyönyörködni mindenki szeret, s a néptánc határfoka hatványozottabb. Ezért kellene mindenekelőtt néptáncmozgalmunk létezési formáit, gyakorlatát és lehetőségeit alaposabban szemügyre vennünk. A határvonal a tízezreket magába tömörítő műkedvelő néptáncmozgalom és a hivatásos népi együttesek művészi tevékenysége között elvben könnyen megvonható, a gyakorlatban azonban sokszor a legnagyobb odaadással sem sikerül kibogozni, hogy hol végződik az egyik, és hol kezdődik a másik. Elgondolkodtató, hogy műkedvelő táncmozgalmunk erejét, az össznépi kultúrában betöltött szerepét, a csoportok képességeit és értékét többnyire csak mesterségesen táplált versenyekben mérjük. Holott a „győztesek“ — tapasztalatom szerint — itt rendszerint nem azokból kerülnek ki, akik valamilyen tánczóna sajátos varázsú, szilárd esztétikai értékű és belső törvényű ritmus- és mozgásvilágát az eredeti modellhez méltó tisztelettel és hűséggel mutatják be, hanem inkább azokból, akik minél „színe-sebb“, „mutatóssabb“ térformákkal, minél meghökkentőbb, minél revü-szerűbb stílussal ötvözött, kikevert, úgynevezett „mesterkoreográfiákkal“ jelentkeznek. És nem egy jó hírnevű műkedvelő együttesünk már nem

az előbbire büszke, hanem arra, hogy milyen mértékben sikerül a hivatásosok külsőségeit utánoznia.

Jó volna néhány elvi szempontot a gyakorlatban is érvényesíteni és meghonosítani. Mindenekelőtt azt, hogy a műkedvelő mozgalom valóban a közösségi kultúra értékeinek a megőrzője és életetője, a tehetség, a képesség esztétikai érvényű és nevelő erejű önmegvalósítása legyen, nem pedig a hivatásos együtteseket jól-rosszul vagy éppen ízléstelenül majmoló félhivatásosdi. A falusi és a városi néptáncos csoportok tevékenységét is sokkal inkább a lehetőségeikhez és adottságaikhoz kell igazítani. Egy faluközösség sajátos táncvilágát nyilván tisztábban képviselik saját népi tehetségei. Színpadi előadásukat nem lenne szabad különféle avatlatlan személyes igények szerint átstilizálni. Táncaikban hadd érvényesüljön szabadon az általuk legjobban ismert, belülről érzett és szeretett stílus. A városi csoportoknak viszont arra kellene törekedniük, hogy táncaikat az eredeti néptánc hiteles képviselőitől tanulják meg, és ezeket terjesszék. Bonyolultabb cselekményű drámai tánckompozíciós kísérleteiknél föltétlenül figyelembe kell venni a táncosok egyéni — fizikai és szellemi — képességeit, lehetőségeit vagy korlátait. A táncos vetélkedőket is úgy kellene megszervezni, hogy az ne a csoportok kampányszerű színpadra „terelése” legyen, hanem a néptánc előadóinak és szemlélőinek egyaránt élményt nyújtó ünnep. Öröndetes tény, hogy néptáncos rendezvényeink — különösen a román sajtóban, a *Revista de etnografie și folclor*-ban, a *Scînteia*-ban, a *Contemporanul*-ban, a *Flacăra*-ban lezajlott éles hangú viták után — tovább differenciálódtak, letisztultak, és fokozatosan közelednek azokhoz a formákhoz, amelyek új távlatokat nyitnak. Csak megemlítem, hogy a marosvásárhelyi kezdeményezésnek, az öreg táncosok találkozóinak — itthoni gyümölcsein túl — már nemzetközi visszhangja van; az 1972 óta évenként, Kolozsvárt megrendezett erdélyi legényes táncok fesztiválja is új színfoltja hazai néptáncmozgalmunknak.

A néptánc egyik sajátos formája, az önálló műalkotásként tovább élő színpadi néptánc az egész világon most éli reneszánszát. Tiszta forrásból ihletődő neves koreográfusok és zeneszerzők teremtették meg. Az új táncműfaj lényegével, helyével a színpadi tánckompozíciók sorában, az eredeti modellhez való viszonyával sokat foglalkozik a táncirodalom. A nemegyszer egymásnak ellentmondó vélemények azonban abban megegyeznek, hogy önálló művészi alkotó fantáziával létrehozott műalkotás. Ezzel kapcsolatban találónak érzem a hazai román tánctudomány egyik szaktekinetélyének, Anca Giurchescunak a véleményét: „A néptánc mint előadási eszköz, tehát színpadi formájában, sajátos készítmény, amely nem enged semmiféle spontán variálást [...] [A színpadi néptáncot] bizonyos esetekben a folklór új formájának is tekinthetjük, ha a színpadi beavatkozás minimális. De semmi esetre sem téveszthetjük össze a tulajdonképpeni folklórral. Abban az esetben, ha a színpadi fel dolgozások igazodnak az eredeti modellhez, és az alkotói hozzáállás tartalmazza az eredetinek valamennyi lényeges vonását, és nem torzítja el őket, beszélhetünk hitelességről. Ne feledjük azonban, hogy a színpadi táncelőadás elsősorban művészi tett, vagy legalábbis annak kellene lennie.“ (*Raportul între modelul folcloric și produsele spectaculare de dans popular*. *Revista de etnografie și folclor*, 1971. 5.)

Görög Ilona balladája —
a marosvásárhelyi népi
együttes előadásában

Természetesen nem véletlen, hogy a hivatásszerű színpadi néptánc azokban az országokban bontakozott ki a legsokréteűbben, és emelkedett a legmagasabb művészi szintre, amelyeknek a néptánckincs a leggazdagabban és a legtisztábban őrződött meg. Elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy a világhírű orosz és más szovjetunióbeli, bolgár, jugoszláviai, magyar, lengyel, általában kelet-európai népi együttesek mellett hazánk hivatásos együtteseit is jól ismeri és értékeli az egész világ. Ezek között méltó helyet keres jelenleg magának néptáncművészetünk hazai letéteményese, az 1957-ben alakult, mostani nevén a marosvásárhelyi Filharmónia mellett működő Maros Művészegyüttes. A közelgő húszéves évforduló méltó alkalom lesz majd arra, hogy tudományos igényű esztétikai mércékkel is lemérhessük ennek a sok felejthetetlen élményt nyújtó, igazi művészközösséggé kovácsolódott együttesnek, nemzetiségi tánc kultúránk egyetlen ilyen szintű hivatásos tolmácsolójának eddigi útját, ígért terveit és jövőndő teendőit. Átlapozva 16 év sajtódokumentációját, sok olyan szakvéleményre bukkanunk, amelyben hazai kultúránk kiváló képviselői, románok, magyarok és németek nyilatkoztak elismerően az együttes munkájáról, művészi és eszmei hivatástudatáról, s fogalmaztak meg időtálló tanulságokat és intelmeket adott lehetőségeiről, nemzetiségi kultúránkban betöltött szerepéről. Érdeemes felidézni belőlük néhányat: „Ennek az ének- és tánc kultúra kölcsönhatására épülő komplex együttesnek fontos kultúrmissziója, tömegnevelő szerepe van. A magam részéről több magyar folklórra lettem volna kíváncsi, hiszen ez az együttes specifikuma, ebben nyújthat többet, mást, mint a többi országos együttes.“ (Zeno Vancea, a művészet érdemes mestere, az 1970. januári bukaresti vendégszereplésről, *Előre*, 1970. január 15.) „Szépen, árnyaltan és hajlékonyan, jó stílusérzékkel énekelnek, a magyar és a román nemzeti specifikumra egyaránt érzékenyen. Ez az ének- és tánc együttes országos viszonylatban is a legjobbak közé tartozik.“ (Constantin

Palade, állami díjas zeneszerző) „A marosvásárhelyi Állami Ének- és Táncegyüttes évek hosszú során több száz viharos sikerű előadással megbizonyította azt, hogy nemcsak képes volt felnőni bármelyik kiváló hivatásos együttes szintjére, de sikerült egyszersmind megőrizni a népi kultúra csodálójának tiszteletét azáltal, hogy minden stilizálás és finomítás ellenére is alapvetően hű maradt a feldolgozott, színpadra alkalmazott nyersanyaghoz. Legnagyobb erénye az együttesnek az a szerves egység, amely az egyes csoportok, karok között kovácsolódott, előadásról előadásra, s ami ma már alkalmassá teszi arra, hogy a külön életet élő népművészeti elemeket a műfaj legmagasabb rendű egységébe — mely egyben a művészet legnehezebb próbája —, színpadi játékaiba egységesítse.“ (Magyar Lajos — *Megyei Tükör*, 1969. november 1.)

Tévedés volna azonban göröngytelennek és hibátlannak minősíteni a marosvásárhelyi népi együttes eddigi útját és munkáját. Kétségtelen, hogy sok égető kérdésének, művészi koncepciója alakulásának alaposabb megvitatására nem várhatunk évfordulókig, ez alkalommal azonban csak néhány észrevételre szorítkozom. Műsorfüzeteiket, plakátjaikat, művészi pályájuk dokumentációjának rendkívül értékes részét nem mindig állítják össze kellő igényességgel és hozzáértéssel. A mai napig sem sikerült létrehozniuk, a többi hasonló hivatásos együttes mintájára, egy önálló házi filmtár gyűjtéseiből és saját feldolgozásaikról. Az énekar számait magnó-, az elillanó tánckompozíciókat filmszalag kellene hogy megőrizze mind a művészi munka, mind a tudományos kutatás érdekében. Néhány éven belül súlyos gondként merülhet fel az utánpótlás kérdése is, különösen a tánckarban, amelynek derékhada együtt indult az együttesrel, és rövidesen erőteljesebben ki kell szélesíteniük az elkerülhetetlen tehetségkutatást, ha el akarják kerülni az alkalmiság súlyos kockázatait.

*

A klasszikus táncművészet (nálunk elsősorban a romantikus balett) és az ebből táplálkozó új mozgásművészeti irányzatok (a modern balett és a szabadtánc változatos formái) hazai és nemzetközi helyzetét és viszonyát vizsgálva, nem kétséges, hogy szintén sok égető és vajúdo kérdéssel találjuk magunkat szemben.

Habár nálunk a klasszikus balettművészetnek négy nagyvárosban, Bukarestben, Kolozsvárt, Iași-ban és Temesvárt van operához tartozó balettegyüttese, nem meglepő, hogy kiváló előadóművészeink egész sora sürgeti, igényli egy önálló hazai Nemzeti Balettegyüttes létrehozását. Klasszikus táncművészetünk sokszálú művészi és szervezési problémákkal küszködve próbálja magát újjáteremteni, s habár erről tavaly nyáron országos szintű eszmecsere is folyt, a készülődés a hiányok leküzdésére még mindig a kezdet kezdeténél tart. „A legnagyobb sajnálatunkra a kolozsvári balettművészet megtorpant fejlődésében, egyhelyben topog. Együttesünknek nincs balettmestere, s ez repertoárunk szegényedését vonja maga után“ — vallja a többi között Valeria Gherghel, a kolozsvári Román Opera szólótáncosnője (*Dolgozó Nő*, 1973. február). A román táncművészet nemzetközi hírnevű első táncművésznője, primabalerinája, Magdalena Popa pedig többször szóvá tette a román balett és előadóművészei értékének viszonylagos ismeretlenségét és elzártságát a hazai közönség

előtt és elől. Az egyetlen modern balettkompozíciókkal kísérletező együttesünk, a temesvári opera védnöksége alatt tevékenykedő Chore Együttes több mint négy éve alakult meg, de itthon — tudomásom szerint — még csak a fővárosban szerepelt. A tévében bemutatott Brâncuși-kompozíció viszont bebizonyította, hogy ez a merész tartalmi és formai elemeket sajátos nemzeti táncmotívumokkal színező együttes, élén Alexandru Schneider koreográfussal, sokkal nagyobb népszerűséget érdemelne.

Táncművészetünk felfrissülésének, megújulásának alapja koreográfiai oktatásunk korszerűsítése. Nem titok, hogy a mostani nehézkes, és megérett az alapos elemzésre. Táncos tehetségekben nem szenvedünk hiányt. Ezt bizonyította máskülönben a két létező (a bukaresti és a kolozsvári) táncművészeti középiskolának az idén áprilisban lezajlott országos fesztiválja is. De egyúttal itt érezhettünk rá legjobban táncművészetünk két legégetőbb problémájára: a modern mozgásművészet hiányára és a táncmesterképzés, az utánpótlás ügyének megoldatlanságára. A mai ember gondolat- és érzésvilágát semmiképpen sem tolmácsolhatjuk múlt századi klasszikus-romantikus balettelemekre épülő koreográfiákkal. A XX. század emberének a társadalomhoz, önmagához, az élet nagy problémáihoz való viszonyát a kor táncművészete új tartalmi és formai elemekkel próbálja életre kelteni. Az avantgarde táncművészet azonban nem föltétlenül rombolója a klasszikus értelemben vett színpadi táncnak. A fejlődés törvényei szerint annak magasabb rendű újrafogalmazása. Különös paradoxon, hogy a modern mozgásművészetnek olyan kiváló romániai képviselői, mint Miriam Răducanu, George Căciuleanu, Alexandru Schneider, Petre Bodeuț (és ezzel a névsor, sajnos, lezártnak tekinthető), művészetükkel a világon mindenütt, ahol csak megfordultak, elismerést szereztek, itthon azonban szinte ismeretlenek. A *Flacăra* munkatársának nyilatkozva, Miriam Răducanu meg is jegyzi: „Köszönjük a lehetőséget, hogy a sajtóban is elbeszélgethetünk a modern táncról. De nem gondolják, hogy itt lenne már az ideje, hogy színpadjainkon a hazai közönségünknek is bemutassuk művészetünket?” George Căciuleanu immár másodszer nyeri el a modern tánc ifjú koreográfusainak nagy nemzetközi vetélkedőjén a legmagasabb kitüntetést. (Nyilatkozatai szerint kompozíciói megalkotásában hazai néptáncművészetünkől is sokat ihletődik.) Most már csak az a kérdés, hogy mikor láthatná a nagyközönség is ezeket a produkciókat. S ha már a nézőkről van szó, hosszasan elmélkedhetnénk arról is, hogy mi, mennyi és hova jut el öt operánk balettkarának a repertoárjából, vagy egyik-másik mű miért is jut el, ha a ritka vidéki vendégszerepléseiken olykor csapnivalóan rossz előadásban, nyugdíjazásukat kifáradva váró, negyedrangú előadóművészekkel kerül színre. Operaházaink vezetőinek átgondoltabb és rendezettebb műsorpolitikával lehetővé kellene tenniük, hogy a mindig és mindenkor milliós tömegekhez szóló táncművészet ne maradjon csak egy kis csoportnak vagy egy város szűkebb közösségének külön ügye. Beszélhetünk-e igazi tánckulturáról, ha élményeink szegényesek és hézagosak, ha nem ismerhetjük meg mindazt vagy legalább nem kóstolhatunk bele mindabba, ami a nemzetközi táncművészetben is haladást, fejlődést, egyetemes értéket vagy éppen csúcst jelent? A tavaly Alwin Nikolais világhírű modern balett-együttese ellátogatott Romániába. A nagy élményből azonban a fővárosiaknak is csak egy igen szűk rétege részesülhetett.

Felmerül az újabb kérdés: hol, kiknek és miért szerepeltetjük a nagy-névű külföldi együtteseket? Hacsak nem tekintjük ezt is egy pusztán rovatba bevezethető eseménynek. Ezen a televízió munkatársai gondolkodhatnak a legtöbbit. És ezzel el is érkeztem a táncművészet és a televízió nyilvánvaló összefüggésének a kérdéséhez.

A tánc évezredek művészete. „Kimért mozgása, fordulatai és körei, szökellései és hátrahajlásai másoknak szép látványt tudnak nyújtani ugyanakkor, amikor maguknak, akik e mozgásokat végzik, az egészségére szolgálnak. A magam részéről minden testgyakorlás közül is ezt mondanám a legszebbnek és a legritmikusabbnak, hiszen a testet lággyá és hajlékonyá és könnyűvé teszi, s megtanítja arra, hogy minden változásra képes legyen, a test erejét sem kis mértékben gyarapítja. Hogyne volna hát minden tekintetben tökéletes valami a tánc, ha tűzbe hozza a lelket, de edzi a testet is, s egyszersmind azokat is, akik nézik, eltölti gyönyörűséggel.“ Elámulva olvasom Lukianosznak, a nagy görög bölcselőnek csaknem kétezer évvel ezelőtt írott sorait, s mai vitáinkra gondolok. Kétségtelenül bőven van miről vitáznunk. De végre tenni is kellene már valamit!

A marosvásárhelyi népi együttes táncsoportja